

Збарзька централізована бібліотечна система
методично – бібліографічний відділ

*Серія: «Широкий світ
малої батьківщини»*

"Село моє, для мене ти єдине, для мене ти найкраще на землі"

(З історії населеного пункту Збаражчини
села Болязуби)

м. Збараж
2013

*«Хто не має свого минулого, той
не вартий свого майбутнього»*

М. Рильський

Ідуть роки, проходить життя, підростають нові покоління, які творять і творитимуть майбутнє краю, неньки – України.

Однією з характерних рис життя сучасного суспільства є звернення до своїх коренів, інтерес до вивчення історії рідного краю. Відомо, що вивчення історії кожного народу починається з вивчення історії свого роду, оселі, вулиці, села чи міста. В кожного з нас є на землі такі куточки, куди і в дні радості, і в дні смутку тягнешся за краплиною цілющої води з рідного джерела, за силою з батьківської оселі.

При написанні історії взято факти із розповідей односельчан, використано матеріали з книг, енциклопедій краєзнавчого характеру.

Пошуково-дослідницька робота:

Галини Горичун, завідувачки
бібліотеки-філії села Болязуби.

Редактор:

Т. Кульпа, завідувачка методично-
бібліографічного відділу ЦБС.
В.Радовська, провідний методист
методично-бібліографічного відділу

Комп'ютерний набір:

Л. Буряк.

Відповідальна за випуск:

О. Бойко, директор ЦБС.

Збаразька центральна бібліотека, 2013

Болязуби одне з давніх поселень Збарзького району. Перша писемна згадка про поселення під назвою Болязуби (за поборовим реєстром Кременецького повіту датується 1583 роком). У XIII ст., так як і інші населені пункти, входило в склад Кременецького повіту Волинської губернії. Пізніше – до складу Кременецького повіту Волинського воєводства Польщі. За радянських часів село було в складі Вишневецького району, а з 1962 року - у складі Збарзького району у підпорядкуванні Колодненської сільської ради.

Назва села, згідно легенди, походить від словосполучення «болять зуби». А чому? Село знаходилося у власності пана, що проживав у сусідньому селі Колодні, мав великі череди худоби, яку випасали пастухи на луках навколо Болязуб.

І все було б добре та череду потрібно було пасти цілодобово. Після кожної ночі, проведеної біля худоби, всі пастухи відмовлялися іти на пасовище наступного дня, посилаючись на те, що їх дуже сильно болять зуби. В чому ж була причина? А причина була в місцевості, де паслася худоба. За селом на лузі (це місце до сих пір називають «За лугом») було озеро, яке жилося водами холодних джерел, що щедро били з-під землі. У вечірніх присмерках з озера починало тягнути сильною прохолодою, навіть у жарку жнивову пору. Від цього холоду у людей, що знаходилися поряд, починали дуже сильно боліти зуби. Але пан, незважаючи на прохання пастухів, послав їх на пасовища, де болять зуби. З тих пір так і прикипіла до села назва «Болязуби».

Достовірних відомостей про поселення Болязуби у давніх документах не зустрічається, але, так як і інші містечка

і села, воно пережило усю історію Волині та Галичини. У матеріалах Кременецького історико-краєзнавчого музею про село говориться, що воно належало до Зарудянської волості Кременецького повіту Волинської губернії. Крім того, є окремо інформація про те, що у Болязубах у 1759 році невідомо ким, було побудовано церкву Святої Животворної Трійці. Церква та дзвіниця були дерев'яними, з «бідною утваррю». Церкві належало 19 десятин землі. План будівель відсутній. Церква була приписана до Свято-Миколаївського Колодненського приходу.

Болязуби, так як і інші поселення у той час, переходили часто від одного феодала до іншого. У XVII столітті разом з Колодном Болязуби дістались князям Острозьким, а пізніше у 1890 році перейшли у володіння графа Грохольського. У другій половині XVIII століття за рішенням імператриці Всеросійської Катерини II, австрійського імператора Франца I та пруського короля, при безсиллі останнього польського короля Станіслава Понятовського, за трьома заходами (1772, 1793 та 1795 рр.) територія Польщі була розділена між названими державами. За третім поділом (1795 р.) Західна Волинь, в тому числі і Кременецький повіт з Колодним (і відповідно Болязубами), приєднано до Російської імперії. Так закінчилось понад двохсотлітнє перебування під королівською польською короною.

За адміністративно-територіальним поділом 1795-1797 рр. Болязуби, як село Заруденської волості Кременецького повіту, спочатку входило до Ізяславського намісництва, а пізніше – Волинської губернії. На південному заході від села, на межі із Збаразьким повітом, пролягав державний кордон між Російською та Австрійською імперіями, який ділив понад 120 років сусідні села і споріднене українське населення на волинян «москалів» і галичан «австріяків». На віддалі 1,5 – 2 км, між Болязубами та сусіднім селом Кобилля, знаходився прикордонний пост (ця назва побутує серед місцевих жителів і до цього часу).

Соціальне становище місцевого населення, особливо малоземельних та безземельних, нічим не стало легшим, ніж за королівської Польщі. Навіть після земельної реформи і скасування кріпацтва (1861 р.) земельний голод і непосильні податки, довголітня військова служба лягали важким тягарем на плечі мешканців волості. Новим власникам Колодна – графського титулу Грохольським – належало 3828 десятин земельних угідь, на яких працювало форналями (батраками) поденщиками і огульниками 289 мешканців села. Крім Колодна цим магнатам належали фільварки у Гніздичному, Хомах, Болязубах, Шимківцях, Зарудді, Решнівці та Шилах.

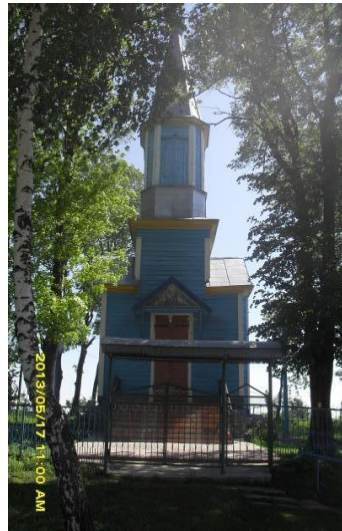

Через поміщиків, волосних та повітових урядників, військову службу, школу, церкву царська влада здійснювала на «іскопно русских окраинах» великодержавну політику русифікації. Місцеве населення у складі російської армії брали участь у російсько-турецьких війнах, у японській війні (1904-1905 рр.), а також у Першій світовій війні (1914-1918 рр.). Та найтрагічнішим було те, що жителям окружних сіл доводилося воювати проти своїх сусідів та кривняків, що мешкали у сусідніх галицьких селах і були мобілізовані у австрійську армію.

Відомий дослідник Волині професор Олександр Цинкаловський (1898-1983 рр.) у своїй капітальній праці - краєзнавчому словнику «Стара Волинь і волинське Полісся» (Канада: Волинь, 1984.- Т.1), наводить дані про Болязуби на межі ХІХ - ХХ століття. В Болязубах було 106 будинків в яких проживало 680 чоловік. Крім українців, які становили абсолютну більшість населення, тут мешкали поляки і євреї. Неграмотність населення становила понад 80%. Дуже низькою була національна свідомість корінного населення –

українців. Велика віддаленість від Кременця (40 км.) та губернського центра Житомира (понад 300 км.), а також суворона царська цензура були перешкодами для проникнення Шевченкового «Кобзаря», творів Лесі Українки і галицьких письменників. Лише під впливом російської революції 1905-1907 рр. тут почали організовуватися осередки Товариства «Тарасівців» та «Просвіти».

З поваленням царизму і революційними подіями в Росії (1917-1918 рр.) російські війська (Тимчасового уряду) згідно з Брестською угодою залишили Галичину і Волинь, чим скінчилося 123-літнє перебування під владою Росії. З розвалом царської Росії склалися сприятливі умови для створення незалежної Української держави. До проголошеної в 1917 році Центральною Радою Української Народної Республіки – УНР увійшла Волинь і відповідно Болязуби. Понад три роки, до кінця 1920 року, село зазнавало безперервних змін «урядів». За згодою Центральної Ради для надання допомоги у війні з більшовицькими полками в Україну ввійшли австрійські й німецькі війська. Після повалення Центральної Ради село зайняли війська гетьмана Скоропадського. Їм на зміну прийшли війська другої УНР - отамана С.Петлюри. В половині липня 1919 року село зайняли поляки. Їх змінили червоноармійці Тарашанської дивізії. В квітні 1920 року, під час походу на Київ тут вдруге побувала польська армія Пілсудського. В липні 1920 року село знову зайняли підрозділи червонокозацької дивізії, але у вересні цього ж року польська армія відкинула їх за Збруч. За Ризьким договором 1921 року Західна Україна була приєднана до Польщі. Село в складі Кременецького повіту Волинського воєводства перебувало під Польщею 20 років, до початку Другої світової

війни.

Панська Польща перетворила Волинь у свою внутрішню колонію, в аграрно-сировинний придаток корінної Польщі. Великі земельні масиви перебували в руках поміщиків і куркулів. У 1926 році землі Колодно, Болязуб та інших навколишніх сіл належали поміщикам

3. Грохольському, частина земель належала церкві. На берегах біля села знаходилося торфовище. У Болязубах (станом на 01.08.1931 року) було: початкова школа (2-х класна), 342 малі господарства, 6 середніх, 3 торговельні. Загальна кількість населення – 960 чоловік.

Важкий економічний гніт доповнювався гнітом національним. З перших же днів свого панування польська шляхта почала скорочувати мережу шкіл. В українських школах, що збереглися, були введені обмеження, що вони, по суті, перестали бути українськими. У селі Болязуби (станом на 05.04.1939 року) була початкова школа (4-ох класна) I ступеня з двома вчителями, з польською мовою навчання. З загальної кількості дітей шкільного віку - 144 навчалось у цій школі, 2- в інших, 22- залишилося поза школою.

1 вересня 1939 року з нападу німців на Польщу почалася Друга світова війна. Багато молоді було мобілізовано до польського війська. Прихід 17 вересня Червоної армії, рішення про конфіскацію поміщицьких зем-

левододінь і передачу землі селянам, відкриття українських шкіл та вузів, ліквідацію безробіття сприймалося більшістю населення позитивно. Справжній характер «робітничо-селянської влади» село зазнало лише взимку 1940 року, коли почалися репресії і вивезення на Сибір десятків сімей з Колодна, Болязуб та навколишніх сіл, спочатку так званих

осадників, пізніше куркулів, представників духовенства та інтелігенції.

Нові визволителі – німецькі загарбники, які в перші дні Великої Вітчизняної війни 02.07.1941 року захопили дані території, принесли ще більше горя. Кременеччина ввійшла у так званий «Рейхскомісаріат Україна» з центром у Рівне. На окупованій території фашисти встановили жорстокий окупаційний режим. Багато молоді (у тому числі і жителів села Болязуби) були примусово вивезені на підневільну працю на оборонних підприємствах Рейху. Німці забирали у населення худобу, хліб, коней.

6 березня 1944 року підрозділами 1-го Українського фронту було звільнено село від німецьких окупантів. Понад 50 чоловік віком 18-45 років були мобілізовані в ряди Червоної армії. Багато з них поклали свої голови на фронтах Білорусії, Прибалтики, Польщі, в Берлінській операції. Біля 20 чоловік, жителів села, загинуло у сталінських таборах і тюрмах.

Відразу після звільнення українських земель від німецької окупації на визволених територіях почалося встановлення Радянської влади, а саме: у 1944 році утворено три сільських Ради – Колодно-Селище, Колодно-Лісовиччина та Болязуби. У селі було відновлено роботу школи, клубу, хати-читальні. Слідуючи тодішній державній політиці, восени 1947 року у селі Болязуби організовано колективне господарство імені Шевченка, куди ввійшло 178 господарств. Колгосп усупільнив 800 га землі. Але це господарство було слабке. Його річний дохід у 1947 році становив 200 радянських карбованців, у 1953 році – 2069 карбованців. Пізніше у 1957-1960 рр. господарства сіл Болязуби і Колодно-Селище було об'єднано в одне – колгосп «Прогрес», а у 1961 році в одну сільську Раду об'єднали Колодненську та Болязубську, з центром у селі Колодно-Лісовиччина. У 1964 році в одне господарство об'єдналися і колгоспи під назвою ім. Суворова. Місцеві жителі покращили своє життя і добробут, підвищили рівень освіти, працювали на підприємствах Збаража (так як у 1962 році Вишневецький

район, до складу якого входили і Болязуби, було об'єднано із Збаразьким).

В 1967 році село електрифіковане.

Зі щирим схваленням зустріли болязубці 24 серпня 1991 року проголошення незалежності України й одноставно підтвердили рішення своїм «так» у референдумі в грудні 1991 року.

На даний час у селі діють: загальноосвітня школа I ступеня (тут працюють 3 вчителі, з них 2 - з вищою освітою і 1 із спеціальною), ФАП, бібліотека, клуб, 2 торговельних заклади. З села вийшло багато спеціалістів народного господарства, освіти, культури, медиків, військових. Одним із відомих односельчан є український спортсмен-гирьовик, майстер міжнародного класу Багрій Петро, який народився і виріс у Болязубах.

У селі є церква Святої Трійці, сторіччя якої православні парафіяни святкували у 2007 році. Крім цього в 1991 році було побудовано Дім Молитви ЄХБ, а у 2004 році в центрі села звели капличку, біля якої кожного року святять воду.

За кошти селян та держави у 2005 році було проведено газифікацію Болязуб.

У 2009 році від села Колодно-Селище до села Болязуби було прокладено шосейну дорогу.

Люди, які проживають у селі люблять свою малу батьківщину і піклуються про її добру долю.

Література:

Войтина, П. Колодно: географічна характеристика й сторінки історії [Текст] П. Войтина // Вісник історії краю. – 1997. - №7(22) – С. 5-6. – (початок).

Войтина, П. Колодно: географічна характеристика й сторінки історії [Текст]: [до Колодненської волості входило місто за давньою назвою Колодно та села Олишківці, Кобилля, Болязуби, Решнівка, Новики, Заруддя і Шимківці] / П. Войтина // Вісник історії краю. – 1997. - №8(23). – С. 5-6. – (закінчення).

* * *

Уніят, В. Болязуби [Текст] / В. Уніят, Б. Хаварівський // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1. А-Й. – С. 166.

Болязуби: 450 р. з часу першої писемної згадки [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2013 рік / Збаразька центр. б-ка, метод. – бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин; ред. Т. Кульпа. – Збараж: [б. в], 2012. – С. 30.